

СТРАХИ ДИТИНИ ТА ЇХ ПОДОЛАННЯ У СІМЕЙНОМУ ВИХОВАННІ

Бардашевська Е. М.

студентка 3(5) курсу ОР бакалавр
спеціальність 053 «Психологія» ФПСР

Керівник: Дикіна Л. В.,

ст. викладач кафедри практичної та клінічної психології, ФПСР

Актуальність дослідження. Дослідження психологічних особливостей страхів на різних вікових етапах дитячого віку актуальні, оскільки саме страхи доводять цілу низку психологічних проблем дошкільнят, включаючи порушення розвитку. Вивчення особливостей емоційної сфери та її корекція недосяжні без розуміння ролі сім'ї у формуванні негативного стану дитини.

У сучасній психологічній науці питання страхів та фобій розглядається

у контексті проблеми емоційних явищ (В.Вілюнас, К.Ізард,

Н.Кряжева, Л.Куліков та ін.); у руслі емоційних розладів особистості

(І.Дубровіна, О.Захаров, Ф.Березін та ін.); як певні психічні стани особистості: тривожність, страх, фобія, стрес, переживання (Г.Сельє, О.Новікова, І.Фурманов та ін.); як прояв індивідуальних відмінностей у поведінці (Л.Собчик, Є.Льїн та ін.).

У дослідженні перевірялася наступна гіпотеза: у дітей дошкільного віку вираженість страхів визначається типом сімейного виховання.

Вибірка піддослідних включала 46 дітей віком від 5 до 6 років. З них 35 хлопчиків та 31 дівчинка. Дорослу вибірку склали 84 батьки віком від 25 до 35 років.

Як дослідницький інструментарій використовувалися методики: «Страхи в будиночках» А.І. Захарова та М.А. Панфілової для виявлення та уточнення переважних видів страхів; «Стратегії сімейного виховання» С.С. Степанова у модифікації І.І. Махоніної, спрямовану на аналіз переважаючих стилів виховання в сім'ї.

У результаті проведеного дослідження було виявлено статистично значущі відмінності у показниках виразності видів страхів у дошкільнят різної статі, а також у типах батьківського виховання.

«...Доведено, що страхи дошкільнят у тому чи іншому ступені обумовлені віковими особливостями і мають нестійкий характер. Однак існують і ті дитячі страхи, які зберігаються довгий час, складно переживаються дитиною і можуть відкласти негативний відбиток на подальший розвиток. Все це може свідчити про нервову ослабленість дитини, а також про недостатньо конструктивну поведінкову та виховну позицію батьків. Тому у вирішенні проблеми корекції дитячих страхів та негативних емоційних станів особливий інтерес для психологів становить проблема впливу сімейного виховання на особливості емоційного розвитку дитини.» [1]

У сучасній науці важливим залишається питання зв'язку особливостей батьківського виховання та виникнення страхів у дітей дошкільного віку.

Ю.А. Кочетова стверджує, що «...нині у зв'язку зі значними змінами у соціально-культурному середовищі, які торкаються сучасної сім'ї, проблема виникнення дитячих страхів стає дедалі актуальнішою. Багато дослідників зазначають, що сім'я грає у розвитку дитини значну роль, опосередковує взаємодію з навколишньою дійсністю» [5].

Представник гуманістичної психології К. Роджерс виділяв «...батьківське ставлення (увагу, любов) як фундаментальну основу розвитку особистості дитини» [3].

Л.І. Божович при розгляді специфіки дитячо-батьківських відносин вказує на те, що «...саме в сім'ї повинні задовольнятися потреби дитини у прийнятті, коханні, емоційній підтримці, повазі та захисті» [2].

Однак ситуації економічної та соціально-політичної нестабільності породжують почуття досади батьків та стурбованість майбутнім своїх дітей, яка проявляється у надвимогливості до власної дитини чи, навпаки, надмірної байдужості та неухважності до їхніх потреб. Крім того, «...проблема страхів часто обтяжується ще й тим, що багато батьків не знають, як правильно реагувати на різні види проявів емоційного неблагополуччя дитини.» [3].

«...Сучасні психологи відзначають, що деякі страхи є природними та мають віковий характер. Але досить поширеними є страхи, що викликають у дитини з вини її батьків» [5].

У дослідженнях А.І. Захаров довів «...вплив дитячо-батьківських відносин формування страхів в дітей дошкільного віку, і навіть описав стилі батьківських відносин, які призводять до порушення дитячої емоційної сфери...» [3].

А.І. Захаров зазначає: «... у більшості випадків страхи виникають з вини самих батьків, і наш обов'язок - попередити можливість їх появи і захистити дітей від страхів, викликаних сімейними негараздами, душевною черствістю або, навпаки, надмірною опікою, або ж просто батьківською неухважністю. З віком у дітей змінюються мотиви поведінки, ставлення до навколишнього світу, дорослих, однолітків. І від того, чи зможуть батьки вловити ці зміни, зрозуміти зміни, що відбуваються із сином чи дочкою, і відповідно до цього змінити свої стосунки, залежатиме той позитивний емоційний контакт, який є основою нервово-психічного здоров'я дитини.» [4].

Розглянемо результати даних досліджень. Найбільший відсоток (36,7%) представленої вибірки - це діти із високим рівнем страхів. Вони легко вразливі, бояться неуспіху. Їм властиві почуття незахищеності, безпорадності, підвищена стомлюваність як наслідок нервового перенапруження.

Частка дошкільнят із середнім рівнем страхів становила третину від загальної вибірки піддослідних (33%). Ці діти великих труднощів при спілкуванні не відчують, у знайомій їм обстановці вони активні, впевнені у собі, ініціативні. Однак у незнайомій ситуації можуть відчувати занепокоєння, сумніви щодо ситуації прийняття рішень, чутливі до результатів своєї діяльності.

30,3% дошкільнят мають низький рівень страхів і відрізняються товариськістю, легко вступають у контакт, активні, життєрадісні та охоче включаються до нової для себе діяльності. Як правило, їхня самооцінка часто завищена.

У досліджуваній нами групі дівчаток (23,7%) відзначено високий рівень страхів в порівнянні з хлопчиками (13,3%). Частка дівчаток із нормативним рівнем також значно перевищена порівняно з хлопчиками. Це може бути пов'язано з тим, що дівчатка більше оточені турботою, менше самостійно взаємодіють із навколишнім середовищем і менш прагнуть її освоєння.

У хлопчиків найвищий результат показали 13,3% піддослідних. Цей показник свідчить у тому, що хлопчикам властива велика самостійність і сміливість освоєння довкілля.

Далі ми з'ясували виразність показників за видами страхів. Переважаючими страхами у старших дошкільнят є соціальні страхи, це страхи, пов'язані із взаємодією з людьми, нападами, покараннями, невідповідностями очікуванням дорослих. Усе це свідчить про зростаючу

соціально детермінацію страхів, саме їх соціально-психологічну обумовленість.

На наступному етапі було проведено дослідження стилю батьківського виховання. Найбільший відсоток як батьків (70,6%), так і матерів (80,9%) віддає перевагу авторитетній стратегії сімейного виховання. Цю стратегію можна зарахувати до конструктивного стилю виховання. Авторитетна стратегія сімейного виховання характеризується заохоченням особистої відповідальності та самостійності дітей відповідно до їх можливостей. Такі батьки прагнуть навчати дітей осмисленій поведінці. Вони уважні до їхніх потреб і за необхідності допомагають у різних життєвих ситуаціях. Дана стратегія виховання формує здорову, всебічно розвинену та впевнену в собі особистість.

Авторитарну стратегію сімейного виховання обрали 15,4% батьків та 7,1% матерів. Ця стратегія виховання заснована не так на заохоченні, як в покаранні.

Ліберальна стратегія характерна для 12% матерів та 14% батьків. Ліберальним батькам властиво пред'являти мало вимог до своїх дітей. До покарань ці батьки вдаються рідко, тому що вони не схильні чекати від дитини самостійності судження та самоконтролю.

Висновок. Дошкільний вік відіграє важливу роль у психічному розвитку дитини, це період активного формування пізнавальної діяльності та структур міжособистісного спілкування.

Переважними страхами у дошкільнят є страхи, набуті у процесі соціалізації особистості. Ці страхи опосередковані взаємодією з дорослими та дітьми та пов'язані з покараннями, невідповідностями очікуванням дорослих. Отримані дані суттєво відрізняються від результатів досліджень початку століття, де провідними страхами

дошкільнят були страхи смерті, казкових персонажів та тварин.

Серед важливих причин формування страхів можна виділити неправильний підхід до виховання. Основним стилем батьківського виховання, що сприяє підвищенню виражених страхів дітей старшого дошкільного віку, є авторитарний. При цьому типі виховання батьки виявляють надмірну вимогливість та автономність за відсутності співробітництва.

Таким чином, сім'я як головний компонент соціальної ситуації розвитку дошкільника відіграє величезну роль у становленні та розвитку його особистості. Тому специфіка міжособистісної взаємодії та емоційного ставлення батьків до дитини є основним фактором, що впливає на її психічне здоров'я та психоемоційне благополуччя.

Література

1. Андерсон С. В. Вивчення страхів та тривожності у дітей старшого дошкільного віку / Молодий вчений. 2016. №5. С.2-5.
2. Божович Л. І. Вибрані психологічні праці: проблеми формування особистості / Міжнародна педагогічна академія. 2000. С.74-82.
3. Захаров А. І. Денні та нічні страхи у дітей., 2005. 320 с. URL <https://www.psyoffice/3714-zakharov-a.-i.-dnevnyye-i-nochnye-strakhi-u-detejj.html> (дата звернення: 11.01.2024).
4. Кочетова Ю. А. Страхи сучасних дошкільнят та їх зв'язок з особливостями дитячо-батьківських відносин / Психологічна наука та освіта. 2012. Т.17. №3. С.77-87.
5. Прихожан А. М. Тривога та страх у молодших школярів. Керівництво практичного психолога: Психічне здоров'я дітей та підлітків у контексті психологічної служби. Київ, 2001. С. 84-93.